

ПРИПРЕМА АГРОИНДУСТРИЈЕ СРБИЈЕ ЗА ЕВРОПСКЕ ИНТЕГРАЦИЈЕ

Б. Влаховић¹, Д. Томић², Б. Гулан³

Абстракт: Аутори рада анализирају аграрне ресурсе Европске уније, затим сагледавају стање домаће агроиндустрије, односно њену припремљеност за европске интеграције. Указују на перспективе, изазове и последице уласка наше земље у Европску унију. Посебно наглашавају неприпремљеност наше (пољо)привреде за изазове који је очекују у овој европској интеграцији.

Кључне речи: Србија, пољопривреда, конкурентност, европске интеграције.

Увод

Европска Унија представља најзначајнију економску регионалну групацију, која битно детерминише међународно тржиште пољопривредно-прехрамбених производа. Настала је од Европске економске заједнице (ЕЕЗ), која се касније трансформисала у Европску заједницу (ЕЗ), а од краја 1993. године у Европску унију. Последњим проширењем, 2004. год. Европска унија има 25 земаља чланица, што представља значајно тржиште са 455 милиона становника. Тренутно (2006. год.) осам балканских земаља чека на улазак у Европску унију. Нови круг проширења очекује се 1. јануара 2007. године. Бугарска и Румунија затражиле су чланство у ЕУ 1995. године, преговори су почели 2000, а споразум је потписан 2005. Требало би да приступе поменутој групацији 2007. године. Хрватска је званично затражила пријем 2003. године, да би у 2004. години била потврђена као кандидат. Почетак преговора започео је крајем 2005. године. Очекује се да би у Унију могла да уђе 2010. године. Република Македонија је затражила пријем 2004. године.

Званични Брисел је почетак преговора условио одржавањем демократских избора заказаних за крај 2006. године. Објективне процене

¹ Проф. Др Бранислав Влаховић, Пољопривредни факултет, Нови Сад

² Др Данило Томић, Регионална привредна комора Нови Сад

³ Бранислав Гулан, Привредна комора Србије, Београд

указују да би поменута земља могла да уђе у Унију најраније 2012. године. Босна и Херцеговина је преговоре о потписивању споразума о Стабилизацији и асоцијацији почела крајем 2005. године. Пријем ове земље не очекује се пре 2015. године. Брисел је учинио одређене уступке, односно дао је обећање као дипломатско средство за промоцију стабилности после ратних сукоба током деведесетих година. Албанија званично још није затражила пријем у ЕУ. Од почетка 2003. године води преговоре о споразуму о Стабилизацији и асоцијацији. Очекује се да би споразум могао бити потписан током 2006. године. Њен пријем не очекује се пре 2015. године. Преговори ЕУ са Турском отпочели су крајем 2005. године, међутим 52% становника Европске уније противи се уласку ове земље у чланство, 35% је за, док је 13% неопређено (Еуростат, 2005.). Према истраживању агенције АР Европљани се плаше «исламизације старог континента», наводећи да је Турска са својих 72 милиона становника превише велика, сиромашна, и културно различита.

Основни циљ истраживања овога рада јесте да сагледа стање домаће агроиндустрије, односно њену припремљеност за европске интеграције, перспективе, изазове и последице уласка наше земље у ову економску групацију.

Шефови дипломатија ЕУ су крајем 2005. године дали зелено светло за почетак преговора о Стабилизацији и асоцијацији са СЦГ. Према индицијама из Брисела наша земља ће постати пуноправни члан Европске уније најраније 2015. године. Генерална је оцена да наша земља, у односу на друге земље Западног Балкана касни са прикључењем међународним интеграцијама. На ово је деловао читав низ економских, али и политичких чинилаца. Може се констатовати да у припремама каснимо за Републиком Македонијом и Хрватском, али смо у предности у односу на БИХ и Албанију.

У раду су коришћени подаци међународне организације за исхрану и пољопривреду ФАО (*Food and Agriculture Organization*) и домаће статистике. Временски период истраживања односи се на 2004. и 2005. годину, односно на период после проширења ове економске групације. Истраживање се у потпуности заснива на тзв. “истраживању за столом” (“*desk research*”).

Аграрни ресурси Европске уније

Европска унија представља значајног произвођача и извозника агроиндустријских производа у светским размерама. У структури светског извоза учествује са 47,5% (2004-2005). Такође, апсорбује и значајне количине тржних вишкова пољопривредно-прехранбених производа (45,7%). У табели 1. приказано је учешће Европске уније у структури светске производње и извоза појединих пољопривредних производа.

Табела 1: Учешће Европске уније у светској производњи и извозу агроиндустријских производа (2004-2005), %
Table 1: Participation of European union in the world production and export of agricultural products (2004-2005), %

Производи - products	Учешће у производњи %	Учешће у извозу %
Пшеница – wheat	20,8	24,1
Кукуруз – mays	7,4	20,4
Шећерна репа – sugar beet	52,4	55,7
Кромпир – potato	19,4	76,2
Јабука – apple	19,2	49,9
Грожђе – grape	41,2	37,3
Говеђе месо – beef and veal	13,4	30,7
Свињско месо – pigmeat	21,1	65,0
Пилеће месо – chicken meat	13,7	27,1

Извор: www.fao.org

Основни нагласак Европске уније у домену агроиндустрије и села је у следећем (Frohberg, 2002.):

- ⇒ Инвестиције у породична домаћинства,
- ⇒ Здравствена контрола биљака и стоке,
- ⇒ Заштита здравља потрошача,
- ⇒ Истраживање тржишта и маркетинг,
- ⇒ Нови технолошки поступци у производњи хране,
- ⇒ Равномеран регионални и рурални развој.

За већину земаља чланова Европске уније карактеристично је да у међународној трговини стимулишу извоз уз истовремено изузетно висок ниво заштите домаће производње. У земљама Европске уније дошло је до хиперпродукције већине пољопривредно-прехранбених производа, првенствено захваљујући дејству заједничке аграрне политике (*Common Agricultural Policy*), као и дејству разумејених мера аграрног протекционизма. Овако формулисана политика Европске уније, поред осталог, има веома инхибиторно дејство на међународну трговину агроиндустријских производа.

Стање агроиндустрије Србије

Основне карактеристике српске пољопривреде су следеће:

☞ Недостатак дугорочне, конзистентне и јасно дефинисане политике у области пољопривреде и прехранбене индустрије, као и недостатак дугорочне извозне стратегије у односу на садашње и потенцијалне конкуренте.

☞ Неповољан материјални положај пољопривредне производње – ово је делом последица транзиционих процеса у аграру, али и нагомиланог наслеђа у протеклом периоду (санкције, беспарица и сл.). Она је у великој мери осиромашена и израубована, што се огледа у скромним приносима по јединици капацитета. Пољопривредна механизација је у великој мери амортизована, а недостатак финансијских средстава онемогућио је њену обнову. Посебно је забрињавајућа ситуација у сточарству где ја редукован број грла, присутан је незадовољавајући расни састав стоке, зоотехника и зоохигијена су на релативно ниском нивоу. Све ово утицало је на опадање производње у сточарству.

☞ Основно обележје прехранбене индустрије је предимензионираност у односу на сировинску основу. Ситуација је нарочито неповољна у кланичној индустрији, која се налази у раскораку између недовршене приватизације и стечајног поступка (Кикинда, Суботица, Чока, Шид, Зрењанин, Пожаревац и др.). Њу карактерише застарела опрема и технологија производње, и релативно узак асортиман производа. Боља ситуација је у млинско-пекарској и индустрији млека, где је процес приватизације скоро завршен (корпорације *Bongreen*, *Danube Food Group*, *Lura* и сл.). Сматрамо да је најповољнија ситуација у индустрији уља и шећера, где је транзициони процес углавном завршен а и консолидација већине капацитета (*MK Group*, је у 2004. години произвео 47% српске производње шећера, *Hellenik Sugar* 31% и *SFIR* 22% производње.). У наведеним компанијама у току су значајни инвестициони захвати са циљем модернизације капацитета и усклађивања са европским стандардима.

☞ Присутан је недостатак обртних средстава - за повећање примарне пољопривредне производње, припрему извоза и извоз. То представља хроничну болку наше агроиндустрије, што свакако чини битан лимитирајући чинилац њеног даљег развоја.

☞ Високо учешће пољопривреде у формирању друштвеног бруто производа (18%). Ово је изузетно високо учешће у односу на земље Европске уније. У 2002. години у неким земљама Уније износило је: Велика Британија 0,7%, Немачка 0,8%, Француска 2,1%, Холандија 2,0% Италија 2,3%, Шпанија 3,4% Грчка 6,5% и сл. (*Еуростат*, 2003..)

⇒ Висока стопа инфлације, у 2005. години износила је, према званичним подацима 17,7%.

⇒ Високо учешће пољопривредног у укупном становништву Србије (17%).

⇒ Србија није члан многих међународних организација и институција – није члан светске Трговинске Организације (*World Trade Organization*), нема институционализоване односе са Европском унијом – тиме је смањена наша конкурентност због виших цена и царинских оптерећења. Добијање чланства у овој организацији значило би примену нижих царина на њеним извозним тржиштима (*Влаховић, Умићевић, Биљана, 1999.*).

⇒ Високо учешће издатака за исхрану у структури укупних издатака потрошача Србије (52%, РСЗ). Ово указује на низак ниво куповне моћи потрошача.

Табела 2.: Компарација приноса ратарских култура (2004-2005), тона по ха
Table 2: Comparison of yield of crop products (2004-2005)

Производ -product	ЕУ	СЦГ
⇒ Пшеница – wheat	5,6	4,1
⇒ Кукуруз – mays	8,3	5,4
⇒ Соја – soya	3,1	2,7
⇒ Шећерна репа – sugar beet	58	35

Извор: www.fao.org

⇒ Неизбалансирана спољнотрговинска размена агроиндустријских производа. Наиме у последњих десетак година хронично је присутан дефицит у спољнотрговинској размени аграрних производа са иностранством, (осим у 2005. години, када бележимо благи суфицит). Такође, присутна је ниска конкурентност у извозу агроиндустријских производа.

⇒ Низак ниво продуктивности агроиндустријске производње. Један од параметара продуктивности исказује се преко остварених приноса по јединици капацитета.

Из података у табели 2 евидентно је да су остварени просечни приноси ратарских производа и индустријског биља знатно виши у Европској унији.

Табела 3 Компарација приноса повртарских култура (2004-2005), тона по ха
Table 3: Comparison of yield of vegetable (2004-2005)

Производ – products	ЕУ	СЦГ
⇒ Кромпир – potato	29	11
⇒ Пасуљ – beans	1,9	2,5
⇒ Црни лук – onion	34	7
⇒ Парадајз – tomato	59	10

Извор: www.fao.org

Из података у табели 3 евидентно је да су остварени просечни приноси повртарских производа знатно већи у европској унији, осим пасуља.

Табела 4. Компарација приноса воћа (2004-2005), тона по ха
Table 4. Comparison of yield of fruit (2004-2005)

Производ – products	ЕУ	СЦГ
⇒ Јабука – apple	22	7
⇒ Шљива – plum	9	4
⇒ Бресква – peach	16	6
⇒ Грожђе – grape	8	8

Извор: www.fao.org

Из података у табели 4 евидентно је да су остварени просечни приноси одређених воћарских производа на знатно вишем нивоу у Европској унији у односу на нашу земљу.

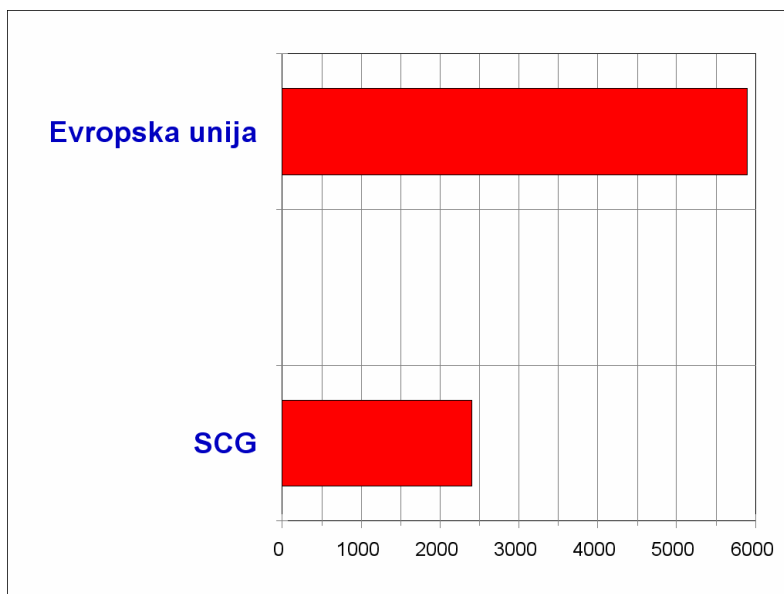
Табела 5. Компарација производње меса (2004-2005), кг. по становнику
Table 5. Comparison of meat production (2004-2005), kg. per capita

Производ – products	ЕУ	СЦГ
⇒ Говеђе – beef and veal	17,7	15,9
⇒ Свињско – pigmeat	47,2	29
⇒ Пилеће – chicken	18,9	6,3
⇒ Овчије – lamb	2,2	1,9

Извор: www.fao.org

Анализирањем производњу меса по становнику, види се да је иста знатно већа у Европској унији у поређењу са нашом земљом. Такође и у производњи млека по грлу знатно заостајемо у односу на поменућу групацију (хистограм 1).

Хистограм 1. Производња млека по музном грлу (лит.), 2004-2005 г.
Chart 1. Milk production per cow (Lit.), 2004-2005

Изазови и ограничења европских интеграција

Основни критеријуми за улазак у Европску унију су:

Прво – стабилна демократија,

Друго – поштовање људских права, правне државе и права мањина,

Треће – ефикасна тржишна привреда,

Четврто – прихватање европског законодавства.

Без ових критеријума, практично, нема ни озбиљнијих разговора о пријему наше земље у ЕУ, они су императив нашег развоја.

Основни изазови придруживања наше земље европским интеграцијама огледају се, пре свега, у следећем:

☞ У високом нивоу политичке и привредне стабилности земље у целини. Ово, наравно важи и за домен агроиндустрије. Примарна пољопривреда подигла би се на виши ниво, уз уважавање тржишних законитости.

☞ У лакшем приступу фондовима Европске уније. Све новопридошле земље Европске уније, ово имају као један од примарних циљева. Средства из фондова омогућиће динамичнији развој пољопривреде и прехранбене индустрије. Такође, утицаће и на регионализацију примарне пољопривреде у циљу снабдевања «домаћег» тржишта и повећање извоза. У циљу реализације заједничке аграрне политике формиран је Европски фонд за пољопривредну оријентацију и гаранцију (EAGGF – *European Guidance and Guarantee fund*), као основ финансирања пољопривреде. Обавеза је свих земаља чланица да финансирају фонд из ког се заједнички покривају сви издаци вазани за пољопривредну политику. Његова намена је вишеструка: одржава стабилност цена пољопривредних производа и задовољавајући ниво дохотка пољопривредног становништва, системом покретљивих дажбина гарантују се минималне цене пољопривредним произвођачима, део средстава фонда служи за субвенционисање извоза. Захваљујући, поред осталог, и њему Европска унија је остварила самодовољност у производњи већине основних пољопривредних производа.

☞ У лакшем приступу тржиштима земаља Европске уније. Агроиндустријски производи би лакше, без озбиљнијих тржишних баријера стизали до потрошача на целој територији Уније. Такође, био би олакшан и приступ на тржишта тзв. «трећих» земаља.

☞ У оштрој конкуренцији у оквиру Уније, која би подстицала продуктивност а самим тим и снижење цена аграрних производа. Била би већа оријентација на квалитет аграрних производа, заснован, поред осталог,

на еколошким принципима производње. Систем контроле квалитета НАССР повољно ће утицати на здравље потрошача и смањити трошкове њиховог лечења и сл.

Основна ограничења односно (не)оправдан страх од проширења огледао би се, пре свега, у следећем:

⇒ У великој и оштрој конкуренцији у области аграра. Сматрамо да наша примарна пољопривреда и прехранбена индустрија још увек нису у довољној мери спремне да се ухвате у коштац са истом у земљама Европске уније.

⇒ У неадекватним институцијама тржишне привреде (још увек у довољној мери није заживело тржиште: радне снаге, капитала, земљишта, хартија од вредности итд.).

⇒ У неприпремљености за нове изазове. Наша техника и технологија производње још увек је инфериорна у односу на високоразвијене земље Европске уније.

⇒ У високим стандардима у домену хране и бројним и строгим регулативама ЕУ.

Могуће последице – неминовне промене у српском аграру

После приступања наше земље европским интеграцијама као неминовне последице намећу се:

▪ Промене у величини и броју фарми – 1991. године било је милион и осмадесет хиљада фарми, да би у 2005. години њихов број опао на 738 хиљада. У наредних 20 година укупан број фарми смањиће се за још 300 хиљада, услед старења домаћинстава и нестанка домаћинстава без наследника. Као неопходан процес намеће се укрупњавање фарми, у циљу боље и ефикасније примарне пољопривредне производње. Акцент ће бити на повећању броја комерцијалних (тржишних) фарми. Неминовне су крупне земљишне реформе у циљу укрупњавања поседа. Тренутно је просечна величина поседа у нашој земљи 2,5 ха, док је иста у земљама Европске уније 18,7 хектара (*Еуростат*, 2004.).

▪ Веће учешће биолошке, информатичке и комуникационе технологије, у циљу постизања бољих производних резултата у аграру.

▪ Смањиће се учешће пољопривреде у руралном дохотку. Истовремено повећаће се учешће ванпољопривредних активности везаних за пољопривреду (мини млекаре, мини кланице и сл.).

▪ Тржиште треба да постане критеријум за усмеравање производње у агробизнису. Без познавања тржишта, потреба и захтева потрошача, нема ефикасне пољопривреде, а посебно извоза. Пољопривредна производња се не прилагођава иностраном тржишту. (Вићентијевић и Вујовић 2004.)

▪ Промене у структури пољопривредне производње – представљају битан предуслов, пре свега, повећања извоза. Треба да су у контексту производње оних производа који се могу реализовати на међународном тржишту (поврће, воће, прерађевине од воћа и поврћа, лековито биље, шумски плодови.).

▪ Редифинише аграрне политике – која треба да буде извозно оријентисана, што подразумева одговарајућу политику цена, земљишну политику, порески систем, увозну заштиту и извозне стимулације.

▪ Повећање продуктивности рада. Интензитет укупне финалне пољопривредне производње по ха обрадиве површине у Србији мањи је за два до десет пута у односу на стање у аграрно развијеним земљама Западне Европе. Овај посебно релевантан и важан показатељ привређивања указује да се пољопривреда Србије и даље мора развијати у правцу интензификације и снижавања трошкова производње по јединици производа (Вићентијевић, Вујовић, 2004.).

▪ Развијање пољопривредног саветодавства у функцији унапређења примарне пољопривредне производње. «Важна одредница савремене пољопривредне службе је максимална оријентисаност ка потребама клијената, што подразумева пуну партиципацију фармера у креирању и реализацији развојних програма. Охрабривање примене савремених техничких средстава и средстава комуникације у обаваљању саветодавних функција, као још један развојни изазов, доприноси осетном повећању ефикасности рада пољопривредне саветодавне службе» (Михаиловић, Марковић, Катарина, 2004.).

▪ Повећање конкурентности производње и извоза. Основни параметри конкурентности су квалитет и цена. Неопходно је максимално редуковати трошкове производње, што има директну последицу на висину извозних цена.

▪ Правовремено усаглашавање наших стандарда и прописа са стандардима и прописима земаља Европске уније – подразумева да производни и извозни програми треба да буду конципирани на бази потреба и захтева потрошача у појединим земљама. Неопходно је направити одговарајућу правну регулативу у циљу увођења еколошког менаџмента на бази међународних еколошких стандарда. На тим основама створио би се одговарајући механизам управљања пољопривредном производњом, развијањем мултифункционалне пољопривреде.

▪ Више посветити пажњу производњи “здравствено безбедне хране” – што представља једну од компаративних предности наше земље. У земљама Европске уније постоји изражена тражња за оваквим производима. Међутим, мора се у овом домену донети одговарајућа правна регулатива у складу са захтевима Европске уније. «У оквиру Уније пољопривредници који се пријаве добровољно за временски период од минимум пет година за производњу по веома високим еколошким стандардима (изван законом прописаних услова), награђују се за пружене еколошке услуге. Њима се дају средства која укључују накнаду за губитак у приходима и додатне трошкове који су последица пољопривредне производње по вишим еколошким стандардима. То је уједно и подстицај да промене своје навике у производњи» (*Пољопривреда Србије ка европским интеграцијама*, 2004.).

▪ Неопходност маркетиншког приступа извозу - што подразумева истраживање иностраног тржишта и производњу производа који ће задовољити потребе иностраних потрошача (у погледу квалитета, асортимана, величине и начина паковања, дизајна амбалаже и сл.). За ту сврху потребна су и одређена финансијска средства ради промотивних активности.

Закључак

Агроиндустрија Србије је на самом почетку припрема за европске интеграције. Предстоји дуг и мукотрпан пут у том процесу. Потребно је модернизовати пољопривреду, променити понашања и схватања свих привредних субјеката у агроиндустрији. Неминовно је прилагођавање нормама и стандардима Европске уније у овој области. Посебну пажњу треба посветити повећању продуктивности, конкурентности и едукацији пољопривредних произвођача.

Литература

1. БОГДАНОВ, Наталија, БОЖИЋ, Драгица, МУЊАН, П., (2004.): «Оцена ефеката интеграције у СТО и ЕУ на пољопривреду Србије», Економика пољопривреде специјални број: Пољопривреда у транзицији, број 3-4, Београд.
2. ВИЋЕНТИЈЕВИЋ, Д., ВУЈОВИЋ, Н., (2004.): «Аграрна политика Европске уније и будућност пољопривреде Србије», Економика пољопривреде специјални број: Пољопривреда у транзицији, број 3-4, Београд.

3. ВЛАХОВИЋ, Б., УМИЋЕВИЋ, Биљана, (1999.): «Могућност извоза и потребе увоза пољопривредно-прехранбених производа», Научно-стручни семинар: Мала и средња предузећа у агробизнису, Нови Сад.
4. WARLEY, T., K., (1990.): »Пољопривреда у ГАТТ-у: прошлост и будућност«, Гласник пољопривредне производње, прераде и пласмана, број 5-6, Београд.
5. ГРБИЋ, В., (2004.): «Пољопривреда и буџет Европске уније», Економика пољопривреде специјални број: Пољопривреда у транзицији, број 3-4, Београд.
6. МИХАИЛОВИЋ, Л., МАРКОВИЋ, Катарина, (2004.) : «Пољопривредно саветодавство као фактор аграрног развоја у земљама у транзицији», Економика пољопривреде специјални број: Пољопривреда у транзицији, број 3-4, Београд.
7. Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде (2004.): Пољопривреда Србије ка европским интеграцијама, Београд.
8. ТОМИЋ, Д., (2005.): «Проширење Европске уније на југоисток – изазови и дилеме за пољопривреду Србије», Економика пољопривреде, број 2, Београд.
9. FRONBERG, K. (2002.) : «Direct Payments Versus Structural Policy for Agriculture of the Candidate Countries, Proceedings of International seminar, Pre-Accession Strategy of Czech Agriculture towards EU, Praha – Pruhonice, 27-28. September.

Статистичка документација

1. FAO Commodity Review and Outlook, Рим, за одговарајуће године.
2. FAO The State of Food and Agriculture, Рим, за одговарајуће године.
3. Eurostat, Брисел, за одговарајуће године.
4. Анкета о потрошњи домаћинства, Републички завод за статистику, Београд, за одговарајуће године.
5. www.fao.org.

UDC: 631.1.027(497.11)

**PREPARATION OF SERBIAN AGRICULTURAL INDUSTRY FOR
EUROPEAN INTEGRATION**

Branislav Vlahović¹, Ph.D., Danilo Tomić², Ph.D., Branislav Gulan³,

¹ Poljoprivredni fakultet, Novi Sad

² Regionalna privredna komora Novi Sad

³ Privredna komora Srbije, Beograd

Summary

The authors of this work are analyzing agricultural resources of European Union, then taking a look back at the state of domestic agricultural industry, with a specific attention being given to its preparation for European integrations. They are showing the perspectives, challenges and consequences of our country entering the European Union. They are emphasizing the lack of preparation of our agricultural industry for the challenges it will have to face with, in this European integration.

Key words: Serbia, agriculture, competitiveness, European integrations.